

USPEŠNOST IN PRAVIČNOST V ŠOLI

**Urednici:
Mojca Peček
Cveta Razdevšek – Pučko**

Uspešnost in pravičnost v šoli

Urednici:
Mojca Peček
Cveta Razdevšek – Pučko

Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

Ljubljana, 2003

Uspešnost in pravičnost v šoli

Cveta Razdevšek – Pučko et al.

Urednici: Mojca Peček in Cveta Razdevšek – Pučko

Recenzenta: dr. Robi Kroflič in dr. Bojan Dekleva

Lektorica: Danijela Čibej

Izdajatelj: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani

Za izdajatelja: prof. dr. Pavle Zgaga, dekan

Za založniško komisijo: dr. Janez Krek, doc.

DTP: Igor Cerar

Tisk: Littera picta d.o.o, Ljubljana

Izdaja knjige je bila sofinancirana iz projekta *Identifikacija kriterijev za vrednotenje pravičnosti v izobraževanju* (pogodba št. V5-0327-00).

© 2003 avtorji

Po Zakonu o davku na dodano vrednost (Uradni list RS št. 89/98, 7. točka, 25. člen) sodi knjiga med proizvode, za katere se plačuje 8 % davek od prometa proizvodov.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

371.212.7(082)

USPEŠNOST in pravičnost v šoli / [Cveta Razdevšek Pučko ... et al.] ; urednici Mojca Peček, Cveta Razdevšek Pučko. - Ljubljana : Pedagoška fakulteta, 2003

ISBN 86-7735-069-1

1. Razdevšek-Pučko, Cveta 2. Peček-Čuk, Mojca
127360512

VSEBINA

Uvod	Šola enakih možnosti? <i>Mojca Peček, Cveta Razdevšek – Pučko</i>	5
1	Šola pod neoliberalizmom <i>Darij Zadnikar</i>	11
2	Bogastvo konceptualizacij in analiz šolske pravičnosti <i>Mirjam Milharčič – Hladnik</i>	49
3	Uspešnost in pravičnost v osnovnih šolah v Sloveniji <i>Mojca Peček, Marina Lukšič – Hacin</i>	61
4	Pravičnost v izobraževanju in socialnoekonomski status iz perspektive razvojnih značilnosti <i>Marjanca Pergar – Kuščer</i>	99
5	Poduspešnost <i>Cveta Razdevšek – Pučko</i>	117
6	Učni uspeh učenk in učencev v osnovni šoli in njihov vpis na srednjo šolo <i>Cveta Razdevšek – Pučko, Ivan Čuk, Mojca Peček</i>	131
	Beležka o avtorjih	167

Uvod

ŠOLA ENAKIH MOŽNOSTI?

Mojca Peček, Cveta Razdevšek – Pučko

Eno izmed temeljnih načel in izhodišč šolske prenove, ki je posebej poudarjeno v Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju, kasneje pa tudi v šolski zakonodaji, je načelo enakih možnosti in nediskriminacije. V zvezi s tem se poudarja, da država zagotavlja možnosti za optimalen razvoj ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost, telesno in duševno konstitucijo itd. Pa vendar v Sloveniji še ni bila opravljena reprezentativna analiza socioloških in socialnih dejavnikov, ki vplivajo na uresničevanja načela pravičnosti v izobraževanju. Obsežne tovrstne analize so bile opravljene v drugačnem družbenem kontekstu (npr. Toličič – Zormanova analiza Okolje in uspešnost učencev iz leta 1977 in Makarovičeva Družbena neenakost, šolanje in talenti iz leta 1984), medtem ko se današnje raziskave osredotočajo predvsem na primerljivost znanja z drugimi državami (npr. TIMSS – Third International Mathematics and Science Study, IALS – International Adult Literacy Survey).

Pričujoča knjiga želi vsaj delno zapolniti primanjkljaj na tem področju. Prinaša interpretacijo obstoječih empiričnih podatkov o uspešnosti populacije osnovnošolcev v Sloveniji med leti 1984 in 1997 ter leta 2000, prikaz v svetovni literaturi uveljavljenih hipotez o vplivu socialnih dejavnikov na uspeh v šoli ter filozofske, psihološke in pedagoške teoretske poglede na možnosti uresničevanja načela pravičnosti v javnem šolstvu. Njen temeljni cilj je pokazati neenakosti v uspešnosti učencev v naši osnovni šoli, pojasniti njihove vzroke ter poiskati možne rešitve za

zmanjševanje neenakosti. S tem osvetljuje mehanizme reprodukcije (ne)pravičnosti, socialne (ne)enakosti in diskriminacije v sodobni šoli.

Knjiga je sestavljena iz šestih poglavij, ki se razlikujejo po svojem metodološkem pristopu. Štiri temeljijo na teoretskem metodološkem aparatu, eno na interpretaciji kvantitativnih podatkov, eno poglavje pa kombinira kvantitativne in kvalitativne podatke. Poleg tega avtorji dobljene podatke in interpretacije ves čas primerjajo z ugotovitvami dveh že omenjenih, danes klasičnih slovenskih raziskav podobne problematike, Toličič – Zormanove in Makarovičeve.

Izhodišče knjige je, da je potrebno predpostavko, na kateri temeljijo šolski sistemi sodobnih družb, in sicer da je pravičnost družbeno bolj zaželeno od nepravičnosti, enakost in enakopravnost pa bolj kot neenakost in diskriminacija, posebej preučiti in razdelati. Tako avtorji ugotavljajo, kako šola kot družbena institucija družbenih in socialnih neenakosti ne more odpraviti, in sicer kljub temu, da ima lahko emancipatorične učinke. Šola lahko prispeva k šolski uspešnosti otrok, katerim družbeno poreklo ne daje dovolj vzpodbud za njihov uspeh, realizacija te možnosti pa je odvisna od dobrih in motiviranih učiteljev, ki verjamejo tako v moč znanja in razuma kakor tudi v učljivost in vzgojljivost svojih učencev.

Da so nekateri učenci sposobni "preboja", kažejo tisti deli knjige, ki se opirajo na kvantitativne analize uspešnosti učencev glede na izobrazbo staršev. Analize namreč kažejo, da osnovna šola večinoma ohranja med učenci razlike, ki izhajajo iz izobrazbe njihovih staršev, in tovrstnih primanjkljajev ne kompenzira. Vendar to ni pravilo, saj so med najuspešnejšimi učenci v osnovi šoli tudi tisti, katerih starši imajo dokončano le osnovno šolo. Odgovori na vprašanje, zakaj je tako, so bodisi v visokih sposobnostih učencev, pa tudi v pričakovanih in vrednotah tako staršev kot tudi učiteljev. Podobno kaže tudi analiza poduspešnosti, saj izpostavlja, kako je šola pomemben dejavnik, ki lahko ob nespodbudnem okolju deluje kot varovalni dejavnik in spodbuja realizacijo otrokovih potencialov, lahko pa poduspešnost celo povzroča ali jo povečuje. Poduspešnost je obravnavana ne le kot neizkoriščenost intelektualnih

potencialov na ravni posameznika, ampak tudi kot pojav neizkoriščenih človeških (družbenih) potencialov. Med vzroki za ta pojav je mogoče najti tako širše (družbene razmere) kot ožje (družina) socialno okolje. Med njimi zavzema pomembno mesto šola, ki morda otrokom iz neugodnih razmer ni pomagala pri oblikovanju potrebnih učnih strategij, s katerimi bi lahko kompenzirali socialni primanjkljaj. Šolo spoznamo kot pomemben dejavnik otrokovega spoznavnega in psihosocialnega razvoja. Če otrok v tem okolju doživi neuspeh in/ali odklanjanje, sta ogrožena tako spoznavni kot socialni razvoj. Učinkovita podpora pri učenju, ki je je otrok deležen v šoli (bodisi od učitelja ali od vrstnikov), zagotavlja uspešnost, hkrati pa spodbuja otrokov razvoj.

Opravljen je tudi analiza uspešnosti učencev glede na spol med leti 1984 in 1997 ter 2000. Vse opravljene empirične analize kažejo na statistično pomembne razlike v prid deklet, še posebej ko gre za ocene učiteljev, izjema so le rezultati eksternega preverjanja znanja za leto 2000, kjer so dekleta obdržala prednost pri slovenščini, pri matematiki pa so prednost prevzeli fantje. Tako se izpostavlja vprašanje, zakaj prihaja do razlik med ocenami, ki jih učenci dobijo od učiteljev, in rezultati, ki jih dosegajo na eksterne preverjanju znanja. Prav tako se postavlja vprašanje, koliko je naša osnovna šola pravična glede na spol in ali morda ne spodbuja reproduciranja tradicionalnih (s spolom pogojenih) vzorcev reševanja problemov.

V posameznih delih knjiga kvantitativno analizo nadgrajuje s kvalitativnim pristopom, katerega osnovni namen je pridobiti odgovore na vprašanje, zakaj prihaja do tendenc, ki jih kažejo kvantitativne analize. Na ta način je obravnavano vprašanje uspešnosti in pravičnosti naše osnovne šole, pri čemer je uspešnost analizirana s stopnjo prehodnosti učencev na predmetni stopnji osnovne šole za leto 2000. Kvantitativna analiza kaže visoko stopnjo prehodnosti naše osnovne šole, ob tem pa se zastavlja vprašanje, ali je visoka stopnja propustnosti že sama po sebi dokaz večje kvalitete naše šole. Odgovor se išče s pomočjo polstrukturiranih intervjujev z naključno izbranimi delavci na osnovni šoli. S tem pa

Izhodišče knjige je, da je potrebno predpostavko, na kateri temeljijo šolski sistemi sodobnih družb, in sicer da je pravičnost družbeno bolj zaželeno od nepravilnosti, enakost in enakopravnost pa bolj kot neenakost in diskriminacija, posebej preučiti in razdelati. Tako avtorji ugotavljajo, kako šola kot družbena institucija družbenih in socialnih neenakosti ne more odpraviti, in sicer kljub temu, da ima lahko emancipatorične učinke. Šola lahko prispeva k šolski uspešnosti otrok, katerim družbeno poreklo ne daje dovolj vzpodbud za njihov uspeh, realizacija te možnosti pa je odvisna od dobrih in motiviranih učiteljev, ki verjamejo tako v moč znanja in razuma kakor tudi v učljivost in vzgojlivost svojih učencev.

Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

ISBN 86-7735-069-1

9 788677 135069 7